

SİNOPE'DEN HELLENİSTİK DÖNEME AİT İKİ MEZAR STELİ

TWO HELLENISTIC GRAVE STELAE FROM SINOPE

Suhal SAĞLAN * - Fatma BAĞDATLI ÇAM **

Anahtar Kelimeler: Sinop, Sinop Müzesi, Hellenistik Stel, Mezar Steli, Naiskos, Dexiosis, Karadeniz

Keywords: Sinope, Sinope Museum, Hellenistic Stele, Funerary Stele, Naiskos, Dexiosis, Black Sea

Makale Bilgisi

Başvuru: 23 Haziran 2017

Hakem Değerlendirmesi: 18 Temmuz 2017

Kabul: 8 Eylül 2017

DOI Numarası: 10.22520/tubaar.2017.21.006

Article Info

Received: June 23, 2017

Peer Review: July 18, 2017

Accepted: September 8, 2017

DOI Number: 10.22520/tubaar.2017.21.006

ÖZET

Güney Karadeniz kıyı şeridinin merkezinde, Anadolu'nun en kuzey noktası olan Sinop Burnu üzerinde yer alan Sinope antik kenti (modern Sinop), bir Miletos kolonisi olarak kurulmuştur. Kentte, Arkaik Dönem'den itibaren kesintisiz olarak stel üretiminin varlığını, Sinop Arkeoloji Müzesinin zengin stel koleksiyonu açıkça göstermektedir. Ne yazık ki Sinope stelleri, Geç Arkaik ve Klasik Dönemlere tarihlenen erken örnekler dışında henüz yayınlanmamıştır. Bu çalışmanın konusunu, Sinop ve çevresinde bulunmuş, Hellenistik Dönem'e ait iki mezar steli oluşturmaktadır. Steller, korunabilen yazıtlarına göre, Sabeinos ve Straton(?) stelleri olarak adlandırılmıştır. Naiskoslu stel grubunda yer alan stellerin üzerinde "dexiosis" sahnesi yer almaktadır. Her iki stelde de iki figürlü kompozisyon tercih edilmiştir. Straton(?) Steli'nde, buna ilaveten, kadın figürünün yanında küçük boyutlu bir hizmetçi figürü de eklenmiştir. Stellerin sahne kısmındaki kompozisyonlar ve figürler incelendiğinde, işçilik ve stil özellikleri açısından, iki stelin aynı usta tarafından olmasa da yakın dönemlerde, aynı atölyede üretilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Sabeinos ve Straton(?) stelleri üzerinde, stil ve konu olarak her ne kadar Smyrna stellerinin etkisi yoğun olsa da, işçilik ve stil özellikleri açısından Byzantion stelleri ile daha yakın ilişkiler kurulabilir. Stilistik karşılaştırmalar ışığında, Sabeinos Steli'nin MÖ 2. yüzyılın ilk yarısında, Straton(?) Steli'nin de MÖ 2. yüzyıl ortalarından önce yapılmış olması gerekir.

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Konya/ Türkiye. E-mail: suhalsaglan@selsuk.edu.tr

** Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Bartın/ Türkiye. E-mail: fatmabagdatli@yahoo.com

ABSTRACT

Sinope ancient city (modern Sinop) was established as a Milesian colony on Sinop cape where is the northernmost point of Anatolia, in the center of South Black Sea coastal strip. Rich funerary stele collection of Sinop Archeological Museum manifests the existence of stele producing since Archaic Period uninterruptedly. Unfortunately, Sinope stelae have not been published as of yet except first samples dated in Late Archaic and Classical Periods. The subject of this study is about two funerary stelae which are found in Sinop and around and belong to Hellenistic Period. The stelae are called as Sabeinos and Straton(?) based on their fencible inscriptions. There is “dexiosis” scene on both stelae which are both placed in the group of naiskos stelae. Figurative compositions were preferred for both steles. A small sized servant figure was additionally added nearby woman figure on Straton(?) Stele. When analyzing compositions and figures in scene part of stelae, understood that these two stelae were produced in the same atelier; in close periods even not by the same artist in terms of workmanship and style characteristics. There could be correlated closer with Byzantion stelae as style and subject much as the effect of Smyrna stelae are denser. In the light of stylistics comparisons, Sabeinos Stele must be made the first half of the second century BC, Straton(?) Stele must be done before in the midst of the second century BC

Sinope (Sinop) antik kenti, Karadeniz'in güneyinde Anadolu kıyılarının en kuzey noktasında yer alır¹. Günümüzde Karadeniz Bölgesi olarak adlandırılan bu kıyı şeridi, Anadolu'nun diğer kıyılarına göre dağların kıyıya paralel uzanıyor olması ve vadilerin azlığı sebebiyle oldukça zorlu bir coğrafyaya sahiptir. Bu dağlık kıyı şeridi nedeniyle kara yolundan ziyade deniz yoluyla ulaşım açısından daha elverişlidir. Bu coğrafi şartlara sahip bir Karadeniz kenti olan Sinope, antik dönemde, batıda Parthenios (Bartın) Nehri ile doğuda Halys (Kızılırmak) Nehirleri arasında yer alan Paphlagonia Bölgesi'nin en önemli kentidir. Sinope'nin konum olarak Kırım Yarımadası'nın neredeyse tam karşısında olması, Kırım Yarımadası ile Kuzey Anadolu arasındaki ulaşım ve ticarete önemli bir rol oynamasına imkan vermiştir. Aynı zamanda, Paphlagonia'nın diğer kentlerine oranla, İç Anadolu ile olan karayolu bağlantısı, Sinope'nin bölgenin en önemli kentlerinden biri olmasını sağlamıştır².

Antik kaynaklarda, Sinope'nin MÖ 8. yüzyıl sonlarında bir Miletos kolonisi olarak kurulmuş olduğu belirtilmektedir³. Buna göre Sinope, Kyzikos gibi, Miletoslular'ın MÖ 725-700 tarihleri arasındaki ilk kolonizasyon döneminde kurulan kentler arasındadır. Ancak Kimmer akınları ile birlikte kent, diğer yerleşimler gibi, bu atlı-savaşçı göçebe kavimlerin etkisinde kalır. MÖ 670 civarında, Lydilalılar'ın Kimmerler'i yenmesinden sonra Miletos yeniden kolonilerini kurmaya girişir. Sinope de, MÖ 7. yüzyılın ortalarından sonra, Miletoslular tarafından yeniden kurulur⁴. E. Akurgal ve L. Budde tarafından 1951-1953 yılları arasında, kentin çeşitli alanlarında yapılan küçük çaplı kazılardan elde edilen buluntular, Sinope'de Grek kolonizasyonunun MÖ 7. yüzyılın üçüncü veya dördüncü çeyreğinde kurulduğunu ortaya koymaktadır⁵.

Sinope, Arkaik, Klasik, Hellenistik ve Roma dönemlerinde kesintisiz olarak yerleşim görmüştür. Kent, Pers hakimiyeti sırasında ve sonrasında Anadolu'nun iç bölgelerinden Karadeniz'e ulaşan ticaret mallarının deniz yoluyla aktarılabilirdiği önemli bir liman kenti konumundadır. Anadolu'daki Akhaemenid Dönem etkilerinin izlerini Sinope ve tüm Pontus Bölgesi kentlerinde izlemek mümkündür⁶.

Hellenistik Dönem'de, Büyük İskender'in seferleri ile başlayan yoğun *Hellenizasyon*'dan Sinope de etkilenmiş, bölgede önce Antigonos ve ardından da Seleukos hakimiyeti hüküm sürmüştür. MÖ 183'de Karadeniz'de üstün bir güç olarak varlığını hissettiren Mithridates'in, kurduğu Pontus Krallığı'nın topraklarına Sinope'yi dahil etmesiyle birlikte kentin önemi daha da artmış, artık bir başkent haline gelmiştir⁷.

Kurulduğu dönemlerden itibaren Karadeniz'in güney kıyılarındaki en önemli ticaret limanı olarak varlığını sürdüren Sinope'nin, Ege dünyası ile olan yoğun ilişkilerinin izleri, kent ve çevresinde yapılan çeşitli kurtarma kazıları ya da satın almalar yoluyla elde edilen seramik ve heykeltraşlık eserleri yardımıyla anlaşılabilmektedir⁸. Bu eserler içerisinde yer alan bazı mezar stelleri, bugüne kadar bilim insanları tarafından Karadeniz Bölgesi'ndeki Yunanlılar'a ait en erken kültür örnekleri olmaları açısından ele alınmış ve yalnızca Geç Arkaik, Erken Klasik Dönem'e tarihlenen belli başlı eserler incelenerek literatüre eklemiştir⁹. Oysa Sinop Müzesinin zengin stel koleksiyonunda, Sinop ve yakın çevresinde bulunmuş olan, Arkaik Dönem'den Geç Roma Dönemi'ne kadar uzanan çok sayıda mezar steli mevcuttur ve bu steller, söz konusu dönemlerde kentte mezar steli üretiminin varlığını kanıtlar niteliktedir¹⁰.

¹ Bu çalışma, Selçuk Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Koordinatörlüğü'nün 14401069 numaralı projesi ile desteklenmiştir. Stellerin yayın iznini veren dönemin Müze Müdür Vekili Sayın Fuat Dereli'ye ve Sinop Müzesi Müdürü Sayın Hüseyin Vural'a teşekkür ederiz. Ayrıca, stel fotoğraflarını çeken Arkeolog Fotoğrafçı Soner Yaman'a da teşekkür ederiz.

² D. M. Robinson, Sinope hakkında yaptığı kapsamlı çalışmasında, Sinope'nin öneminden bahseden antik yazarların tam bir dökümünü yapmıştır. Bkz. Robinson 1905: 131-135.

³ Strabon: XII, iii, 1.1; Diodorus Siculus: Historical Library, 14. 31. 2; Pseudo Scymnus: 995-996; Eusebius: Chronographia, 631-630. Arriaus'a göre MÖ 7. yüzyılda Miletoslular tarafından kurulmuştur. Bkz. Arslan 2005: 113-114.

⁴ Bkz. dn. 3. Kolonizasyon konusunu ele alan modern kaynaklar için bkz. Boysal 1958: 27-28; Hind 1998: 133; Doonan 2003: 1380-1382; Manoledakis 2010: 566 vd.

⁵ Akurgal/Budde 1956: 4-7; Akurgal 1956: 48 vd.; Budde 1956: 5 vd.; Erzen 1956: 48; Boysal 1958: 27 vd. Antik kaynaklardan elde edilen bilgilerle arkeolojik veriler arasındaki bu tutarsızlık, kentte geniş kapsamlı bir arkeolojik kazı çalışması yapılmamış olmasından kaynaklanıyor olabilir.

⁶ Paphlagonia'yı hakimiyeti altına alan Persli komutan Datames, Büyük İskender'in Anadolu Seferi'ne kadar bu bölgeyi elinde tutmuştur. Bunun en önemli kanıtı, kentte Datames adına basılan sikkelerdir. Arslan 2005: 114. Ayrıca Strabon'a göre Zela, Kommana gibi kentlerde, Pers tanrılarına ait önemli tapınakların varlığı ve bölge halkının da bu tapınaklara büyük bağlılık gösterdiği bilinmektedir. Strabon: XII, iii, 30-40.

⁷ Doonan 2003: 1384; Arslan 2005: 115; Koester 2012: 49.

⁸ Akurgal/Budde 1956: 4-7; Akurgal 1956: 48 vd.; Budde 1956: 5 vd.; Erzen 1956: 48; Boysal 1958: 27 vd. Sinope amphoraları ve seramik araştırmaları için bkz. Kassab Tezgör 2010.

⁹ Akurgal 1948: 584-585, Fig. 3-4; Akurgal 1955: 5-15; Akurgal/Budde 1956: 15-23, Taf. 6,7; Akurgal 1961: 270, Abb. 237, 238; Budde 1963: 55-74; Clairmont 1970: 33-37, Nr. 10, Taf. 36; Hiller 1975: 59-61, Nr. O18-21, Taf. 11.2-12.2; Pfuhl/ Möbius 1977: 14,16,17, Taf. 4.13, 6. 22-24; Durugönül 1992a: 97-107, Taf. 8, 1-2; Özgan 2009: 239-252; Aykanat 2013: 99-104, Res. 1,2.

¹⁰ Sinop Müzesi Koleksiyonu'nda bulunan mezar stelleri Suhal Sağlan tarafından yayına hazırlanmaktadır.

Karadeniz çevresinde, sistemli kazıları yapılarak literatüre kazandırılan Olbia, Chersonesos, Apollonia ve Mesembria kentlerinden elde edilen verilerin yayınlanması ile, bölgede mezar steli geleneğinin Klasik Dönemlerden itibaren başlangıçta Atina etkisinde kaldığı anlaşılmıştır. Hellenistik Dönem’den itibaren, Erken Roma İmparatorluğu Dönemi de dahil olmak üzere, Doğu Yunan, Byzantion ve Kyzikos gibi yerleşimlerle giderek artan biçimde yoğun bir ilişkinin olduğu; mezar stellerinin bahsi geçen merkezlerden hem işlenmiş olarak, hem de kabaca biçimlendirilerek ithal edildikleri anlaşılmaktadır. Mesembria’da, ithal edilen stellerin son rötuşlarının yapıldığı bir atölyenin yanında, yerel üretim yapan atölyelerin de varlığı tespit edilebilmiştir¹¹. Bölgenin bir diğer önemli yerleşimi olan Amisos’ta bulunmuş Hellenistik Dönem stelleri de literature kazandırılmıştır¹². Tüm bu veriler ışığında, Sinope’de bulunmuş olan stellerden, sistemli bir kazıdan elde edilmemiş olsalar da, Arkaik Dönem’den itibaren Attika etkili mezar stellerine kendi yorumunu katan bir atölyenin varlığı, daha önce yapılan yayınların da katkılarıyla tartışılır hale gelmiştir. Hellenistik Dönem’e tarihlenen stellerin incelenmesiyle, Sinope’de, söz konusu dönemde heykeltıraşlık atölyelerinin varlığı, stili ve etkileşim alanlarının daha detaylı tespiti mümkün olabilecektir. Böylece, özellikle Klasik Dönem’de görülen yoğun Atina etkisinin Hellenistik Dönem’de nasıl bir boyut kazandığı, ticaretin yanısıra kültürel ilişkiler ağının da aydınlatılmasına yardımcı olacaktır.

Bu bağlamda, Sinop Arkeoloji Müzesindeki iki adet Hellenistik Dönem üretimi stelin form, stil ve ikonografik özelliklerinin detaylı incelemesi yapılacak, benzer form ve stil özelliklerine sahip mezar stelleri ve serbest heykeller ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilerek üretim tarihleri belirlenmeye çalışılacaktır. Böylece, son yıllarda artan bir ilgiyle arkeolojik araştırma ve çalışmalara konu olan Karadeniz Bölgesi’nin en önemli antik kentlerinden biri olan Sinope’nin kültür tarihi ve halkı ile ilgili de ipuçları yakalanmaya çalışılacaktır.

Steller üzerindeki figürlü sahneler değerlendirilirken, önce sahnenin ve figürlerin genel özellikleri ve ikonografisi ele alınacaktır. Figürlerin işleniş biçimleri üzerinde durulacak, ardından duruş, hareket ve işçilik özellikleri detaylı olarak incelenerek stilistik karşılaştırmalar ile stellerin hangi dönemde yapıldığı ve etkilendikleri stil akımları belirlenmeye çalışılacaktır.

1. SABEİNOS STELİ¹³ (Fig. 1-4)

Tanım: İnce tanecikli beyaz mermerden yapılmış olan stelin üst kısmı düz biçimde kesilmiş ve tam ortada 0.21 m genişliğinde ve 0.04 m yüksekliğinde, 0.10 m derinliğe sahip bir boşluk bırakılmıştır (Fig. 1-2). Stelin sonradan eklenmiş olan üst gövdesi günümüze kadar korunamamıştır¹⁴. Ön yüzde sahne ve onun altında da yazıt yer almaktadır (Fig. 1-2). Yazıtın hemen altından kırılmış olan stelin alt kısmı, müzede sergilenebilmesi amacıyla, düz bir yüzey oluşturmak için tamamlanmıştır. Stelin arka kısmı düz keski ile kabaca düzeltilmiştir.

Figür 1: Sabeinos Steli, Sinop Arkeoloji Müzesi, Env. Nr. 15.9.76. / *Sabeinos Stele, Sinop Archaeology Museum, Inv. Nr. 15.9.76 (S. Yaman)*

¹¹ Petrova 2007: 126.

¹² Durugönül 1992b: 61-70, Taf. 13-17.

¹³ Sinop Arkeoloji Müzesi, Env. Nr. 15.9.76. Yükseklik: 0.95 m; Genişlik: 0.53 m; Derinlik: 0.16 m. Sinop kent merkezinde bulunmuş olan stel, 13.09.1976 tarihinde Kastamonu Müzesi’nden Sinop Arkeoloji Müzesine iade edilmiştir.

¹⁴ Stelin üst kısmında iki adet dübel deliği mevcuttur. Sağ dübel deliği içerisine yerleştirilen demir kenet korunagelmiştir.

Figür 2: Sabeinos Steli (detay), Sinop Arkeoloji Müzesi, Env. Nr. 15.9.76. / Sabeinos Stele (detail), Sinop Archaeology Museum, Inv. Nr. 15.9.76 (S. Yaman)

Figür 3: Sabeinos Steli (detay), Sinop Arkeoloji Müzesi, Env. Nr. 15.9.76. / Sabeinos Stele (detail), Sinop Archaeology Museum, Inv. Nr. 15.9.76 (S. Sağlan)

Sabeinos stelinin sahne kısmı 0.08 m derinliğe sahiptir. Sahnede bir kadın ve bir erkek figürü arasındaki, klasik literatürde “dexiosis” olarak bilinen tokalaşma sahnesi betimlenmiştir (Fig. 1-3).

Stele karşıdan bakıldığında, soldaki erkek figürü oturur vaziyette ve profilden işlendiği görülür. Ancak arkada kalan sol kolu betimlenmemiştir (Fig. 2). Sahnenin dış tarafındaki sağ kolun öne doğru uzanması ve sol omuzdan göğüs üzerine düşen manto kenarının kabarık yapısı nedeniyle sol kolun ihmal edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Figür, kısa kollu bir khiton giymiştir. Üzerine sardığı manto kumaşı, sağ kolun altından arkaya uzanarak, sol omuz ve göğüs üzerinden öne doğru geçirilmiştir. Ayakları bir tabure üzerine basmaktadır. Sahnenin dışındaki sağ ayak yere düz biçimde basarken, arkadan görünen sol ayak parmak ucuna basar. Erkek figürünün oturduğu koltuğun arkılığı yoktur ve ön ayakları aslan ayağı şeklinde işlenmiştir (Fig. 3).

Sahnenin sağında ayakta duran kadın figürü, ağırlığını sağ bacağı üzerine vermiş ve sol dizini rahatça öne doğru kıvrımıştır (Fig. 1-3). Başı profilden verilmiş ve sağ kolunu oturan figüre doğru uzattığı için $\frac{3}{4}$ 'lük bir dönüşle gövdesi önden görülecek şekilde betimlenmiştir. Sol kolu belin alt kısmında hafifçe öne doğru kıvrılarak manto kumaşını taşımaktadır. Khiton ve üzerine de başını da örten bir manto giymiştir. Khiton, göğüsün hemen altında ince bir kemerle bağlanmıştır ve kemerin kenarları aşağı doğru hafif bir eğimle inmektedir (Fig. 3). Başını örtmekte olan manto, sol yanda düz biçimde beline kadar inerken, sağ tarafta bel hizasında toplanarak bir rulo halinde belin alt kısmından sol kol üzerine doğru uzanmaktadır. Aşağıda, dizin hemen altına kadar uzanan manto kumaşının altından khitonun ince kıvrımlı kumaşı ayaklar üzerine düşmektedir (Fig. 2-4).

Stilistik ve İkonografik Değerlendirme: Erkek figürü, sahnenin solunda rahat bir pozisyonda oturur biçimde ve profilden betimlenmiştir (Fig. 2). Karşısında khiton giymiş ve mantosuna sarınmış ayaktaki kadın figürü sağ kolunu erkek figürüne doğru uzatmıştır. Aynı konu ve figür tiplerinin yer aldığı kompozisyon, Klasik Dönem Attika mezar stelleri üzerinde özellikle MÖ 4. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanır¹⁵. Oturan erkek ve ayakta duran kadın figürünün işlendiği “dexiosis” sahneli benzer steller, Hellenistik Dönem’de, Doğu Yunan örnekleri arasında oldukça yaygındır¹⁶.

¹⁵ Doğu Yunan örnekleri için bkz. Clairmont 1993: Kat. Nr. 2.159, 2.193.

¹⁶ Pfuhl/Möbius 1977: Kat. Nr. 872-874, 227; Durugönül 1992b: 63, dn. 3.

Figür 4: Sabeinos Steli (detay), Sinop Arkeoloji Müzesi, Env. Nr. 15.9.76. / *Sabeinos Stele (detail), Sinop Archaeology Museum, Inv. Nr. 15.9.76 (S. Sağlan)*

Kompozisyon açısından bakıldığında, MÖ 2. yüzyılın başlarından itibaren yoğun üretimi yapılan Smyrna stelleri, bu tür stellerin en kaliteli örneklerini içermektedir¹⁷. Ancak en fazla benzer örnek, MÖ 2. yüzyılın ortalarından MÖ 1. yüzyıl içlerine kadar üretim yapan Delos atölyelerinden gelmektedir¹⁸. Bir başka benzer örnek ise MÖ 2. yüzyıl sonlarına tarihlenen Stratonikeia stelleri arasında karşımıza çıkar¹⁹. Tüm bu sayılan örneklerde, stelin sahne kısmında, solda oturan bir mantolu erkek figürü ve karşısında ayakta duran khiton ve manto giymiş kadın figürünün tokalaşması (dexiosis) sahnesi yer alır. Bu konu ve figür benzerliğinin dışında, sahnenin detaylarında farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu stellerde, üretildikleri atölye, siparişi veren kişinin özel talepleri vs. dikkate alındığında, figürün oturduğu koltuk, sandalye vs. gibi mobilyaların ya da sahnenin bir parçası olan hizmetçilerin varlığı ve yokluğu gibi küçük detaylarda değişiklik görülebilmektedir. Zira Sabeinos stelindeki sahnede, hizmetçi figürü ihmal edilmiştir.

Hellenistik Dönem’de mezar stellerinde konu ve figür olarak önceki dönemlerdeki örneklerin model alındığı, ancak detaylarda farklılıkların gözlemlendiği

merkezlerden biri Delos’tur. Delos atölyelerinde, MÖ 2. yüzyılın üretimleri olan zengin Smyrna atölyesi stellerinin model alındığı anlaşılmaktadır. Ancak Delos stellerinde, sahne detaylarındaki farklılıklar ya da ihmal edilme durumu, Delos’un Attika kolonisi olmasıyla açıklanmaktadır²⁰. Şöyle ki; Delos atölyelerinde, Attika’da Klasik Dönem’den beri bilinen “dexiosis” sahnesinin, figür ve sahne olarak dönemin modası gereği Smyrna atölyelerinin izlerini taşıdığı görülse de, Deloslu ustalar, bağlı bulundukları Attika geleneğine sadık kalarak, Smyrna’dan aldıkları formları kendi anlayışlarına göre bu gelenekle yani Attika geleneği ile özdeşleştirerek yorumlamayı tercih etmişlerdir²¹. Bu durum, model alınan sahnelerin ve sahnelerdeki figürlerin yorumlanmasındaki farklı detaylarda kendini hissettirmektedir. Zira yaygın görülen “dexiosis” sahnesinde yer alan iki figüre, sahnenin diğer yanında bir genç ya da çocuk figürü ekleyerek, Attika stellerindeki kalabalık aile sahnelerine dönüştürdükleri ya da kadın ve erkek figürlerini ayna etkisiyle sahnenin ters yönlerine yerleştirebildikleri görülür²². Benzer kompozisyon, Amisos stellerinde de gözlemlenebilir²³. Durugönül tarafından incelenen Amisos’tan iki stelde, konu olarak “dexiosis” sahnesi görülmektedir. Her iki stelde de oturan erkek figürü aynı kişidir, ancak stelin sahibi olan ölen kişi ise karşıda ayakta durur şekilde, stellerden birinde kadın, diğerinde de erkek olarak betimlenmiştir²⁴.

Delos ve Amisos örneklerinden yola çıkarak Sinope stellerine baktığımızda, Sabeinos stelinde MÖ 2. yüzyıldan itibaren yeniden yaygınlaşan ve Doğu Yunan özelliklerini yansıtan bir “dexiosis” sahnesinin betimlendiği görülür. Figürlerin, Attikalı kökenlerine sadık kalarak daha sade işlendiği ve oturan figürün ayaktaki figür ile neredeyse eşit yükseklikte yapılarak, Klasik Dönem Attika stellerinde olduğu gibi, ölen kişinin yüceltildiği anlaşılabılır. Ayrıca, tıpkı aynı bölgedeki Amisos stellerindeki Attikalı geçmişine bağlılığını gösteren sahnenin gelenekçi yapısı gibi, Sinope’de de MÖ 5. yüzyıldaki Perikles Dönemi’nin yoğun Atina etkisinin Hellenistik Dönem’e dek sürmesiyle açıklanabilecektir²⁵.

²⁰ Schmidt 1991: 36.

²¹ Schmidt 1991: 36.

²² Schmidt 1991: 36.

²³ Durugönül 1992b: 62-64, Taf. 13-17.

²⁴ Durugönül 1992b: 62-64, Taf.13-17.

²⁵ Plutarkhos’a göre (Perik. XX. 1-2) Atinalılar, MÖ 436 yılları civarında, komutanları Perikles önderliğinde, Sinope’yi de etkileyen bir Karadeniz seferi düzenlemişlerdir. Perikles, komutanlarından Lamakhos’u, komutasındaki on üç savaş gemisi ve askerleriyle birlikte, tiran Timesileos’a karşı Sinopeliler’e yardım etmesi için Sinope’de bırakmıştır. Timesileos ve taraftarları, Atinalılar’ın bu yardımlarıyla uzaklaştırılınca Perikles, Atina’dan Sinope’ye 600 kolonist göndermiştir. Böylelikle Sinope ve koloni kentleri olan Kotyora, Kerasos ve Trapezus (Ksen. Anab. IV.8.22, V.3.2, 5.3, 10; Diod. XVI.30.31, 5, 31.1), doğal olarak Attika-Delos Birliği’nin üyeleri arasına katılmışlardır. Bu

¹⁷ British Müzesinde sergilenen stel için bkz. Yaylalı 1979: Kat. Nr. 30; Pfuhl/Möbius 1977: Kat. Nr. 872, Taf. 129; Känel 1989: 55, Taf.15.2. Verona Müzesinde sergilenen stel için bkz. Pfuhl/Möbius 1977: Kat. Nr. 867, Taf. 127.

¹⁸ Cuilloud 1974: Kat. Nr. 25-28, 79,80,83.

¹⁹ Özgan 1999: 147-8, Taf. 50b.

Sabeinos stelinde, mantosuna sarınmış erkek figürünün sağ omzu ve kolu mantonun dışında kalmış ve eli ileri doğru uzanarak karşısındaki kadının elini tutmuştur. Ayakları bir ayak taburesi üzerine basmaktadır. Figürü form açısından tek başına değerlendirdiğimizde, yine MÖ 4. yüzyıl Attika stellerinden benzer örneklerle karşılaşırız²⁶. Bu figürün, Hellenistik Dönem'de yaygın görülen Smyrna²⁷, Delos²⁸ ve Byzantion²⁹ stelleri üzerindeki figürlerle benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. British Müzesinde ve Verona Müzesinde sergilenen Smyrna stelleri üzerindeki erkek figürlerinin, tipolojik özellikleri açısından, Sinop stelindeki erkek figürüyle oldukça yakın olduğu anlaşılır. Verona Müzesindeki solda oturan erkek figürünün sahne kenarına yerleştirilişi biçimi ve omuz, baş ve gövde profilinin konturlarının birebir denebilecek benzerliğine ek olarak, arkada kalan sol kolun ihmal edilmesi de, Sabeinos stelindeki erkek figürü ile şaşırtıcı derecede benzerdir. Stilistik açıdan bakıldığında, kumaşın yumuşak dokusu, vücudun anatomik yapısının manto altından hissedilişi ve kıvrım yapılarının yakınlığı görülebilmektedir. Karadeniz Bölgesi'nin batı kıyılarındaki Odessos, Mesembria, Apollonia, Callatis gibi yerleşimlerde bulunan mezar stelleri ile Sinope stelleri arasında da paralellik kurmak mümkündür³⁰. Özellikle Mesembria örnekleri üzerinde, oturan mantolu erkek figürlerinin, Sinope örneği ile benzer tipte olduğu anlaşılabilmektedir.

Ayakta duran kadın figürü, erkeğin eline uzanmak için üst gövdesini sağa doğru çevirmiş, böylece alt gövde ile üst gövdesi arasında bir farklılık oluşmuştur (Fig. 3). Figürün başı tam profilden, üst gövde ise neredeyse cepheden görülecek biçimde ve alt gövdesi ¾ lük bir dönüşle betimlenmiştir. Kadın figürü, MÖ 4. yüzyıl Attika mezar stelleri üzerindeki benzer tipte kadın figürlerinin tipolojik özelliklerini taşımakla beraber³¹, hem tip hem de stili açısından Hellenistik Dönem özelliklerini yansıtmaktadır³². Figür, üst gövdesinin göğsün altından geçirilen kemerle iyice daralmış olması

ve alt gövdenin manto altındaki dolgun yapısıyla, ilk bakışta erken Hellenistik kadın figürlerini anımsatır. Ancak, duruşundan kaynaklı olarak başın, üst ve alt gövdenin farklı yönlere doğru hareketleri Yüksek Hellenistik Dönem'de görülen birbirini kesen hareketleri yansıtır (Fig. 3)³³. Stel üzerindeki kadın figürünün alt gövdesinde, dizin üst kısmında, plastik bir kabartı şeklinde betimlenmiş yatay çizgiler mevcuttur. Literatürde "Liegefalten" olarak geçen bu detayın, serbest heykeller üzerinde kumaş katlarının belirtilmesi ya da heykelin renklendirilmesi sırasında kumaşın deseninde ayırt edici yardımcı bir unsur olduğu bilinmektedir³⁴. Hellenistik Dönem'de oldukça yaygın olarak görülen bu unsur, özellikle Bergama stiline en bariz özelliklerinden biri haline gelmiştir. "Liegefalten" ile mezar stelleri üzerinde de sıklıkla karşılaşmaktadır³⁵.

British Müzesinde sergilenen ve konu olarak da Sabeinos steli ile benzerlik arz eden Smyrna stelinde, kadın figürünün, Sabeinos stelindeki kadın figürüne oranla vücut hatları daha katıdır ve üst gövde ile alt gövde arasındaki ¾'lük dönüş etkisi Sabeinos figürüne göre daha azdır³⁶. Sabeinos stelindeki kadın figürünün daha esnek duruşu ve duruşun etkisinin vücut hatlarına yansıyan hareketli yapısı, Sabeinos stiline, Smyrna steline göre farklı

konuda ayrıca bkz. Fernoux 1999: 193 vd. Sinope'de, Perikles Dönemi'ndeki Atina etkisi için ayrıca bkz. Özgan 2009: 251. S. Durugönül, bu yoğun Klasik Atina'ya bağlı kültürün Hellenistik Dönem'de yeniden canlanmasını VI. Mithridates Eupathor'un yönetim anlayışı ile ilişkilendirir. Bkz. Durugönül 1992b: 66-67.

²⁶ Clairmont 1993: Nr. 2.317.

²⁷ British Müzesinde sergilenen stel için bkz. Yaylalı 1979: Kat. Nr. 30; Pfuhl/Möbius 1977: Kat. Nr. 872, Taf. 129; Kanel 1989: 55, Taf. 15.2. Verona Müzesinde sergilenen stel için bkz. Pfuhl / Möbius 1977: Kat. Nr. 867, Taf. 127.

²⁸ Cuilloud 1974: Nr. 98; Schmidt 1991: 70, 83, Abb. 53.

²⁹ Firatlı/Louis 1964: 105, Nr. 165, Pl. XLI ve 105-106, Nr. 166, Pl. XLI. MÖ 2. yüzyıla tarihlenmektedirler.

³⁰ Petrova 2015: Nr. M-10-11, M-14, 55-63

³¹ Clairmont 1993: Kat. Nr. 2.159, 3.411 ve 3.384c.

³² Schmidt 1991: Abb. 4 (Kavala Müzesi, Env. Nr. L. 208); Cuilloud 1974: Nr. 83; Özgan 1999: 147-148, Taf.50b.

³³ Figür, Yüksek Hellenistik Dönem'in erken örneklerinden kabul edilen Juno Cesi ile, üst gövdenin göğüs altından geçirilen manto rulosu ile daraltılması ve alt gövdenin daha dolgun yapısıyla benzerlik gösterir. Juno Cesi:Roma, Kapitol Müzesi, Env. No. 731. Özgan 1982: 202, Taf. 46; Flashar 1999: Taf.14. 2; Ridgway 2000: 270-271, dn. 6, Pl. 71. Eserin Roma kopyası günümüze ulaşmış olsa da, orijinal heykelin genel itibarıyla Pergamon heykel sanatının MÖ 2. yüzyıl başındaki örneklerinden olduğu kabul görmektedir. Juno Cesi'nin MÖ 3. yüzyılın sonlarında Pergamon stiline ait bir eser olduğuna dair tarihlendirmesi ile ilgili Linfert'in görüşlerinin tartışıldığı bölüm için ayrıca bkz. Ridgway 2001: 357, dn. 12. Linfert 1976: 108, Abb. 251. Serbest heykellerin stillerinin ve mezar stelleri üzerindeki figürlerin stil özelliklerinin yorumlanmasındaki ilişkilendirme için bkz. Schmidt 1991: 62-62, dn. 332. Juno Cesi'de görülen manto rulosunun belin hemen altından yana doğru geçirilmesi, ağırlığın bir bacağa verilerek serbest bacağın kalçasının daha aşağıda betimlenmesi yani vücuda hareketin esnekliğinin yansıtılması da, Sabeinos stelindeki kadın figürü ile benzerdir. Ancak başın, alt ve üst gövdenin farklı yönlere yönelmesi, ağırlığını verdiği bacak tarafında kalçanın daha yukarıda gösterilmesi, duruşta bir esneklik ve hareketliliğin sağlanması ile Bergama 54 ve 53 nolu heykeller ile, duruş biçimi farklı olsa da, stil benzerliği yakalanabilmektedir. Pergamon 53 nolu eser için bkz. Flashar 1999: Taf. 15.1; Pergamon 54 nolu eser için bkz. Schraudolph 2007: 213-214, Abb. 181c.

³⁴ Öztepe 2004: 209-214. "Liegefalten" ya da "press fold" olarak tanımlanan yatay çizgisel hatlar MÖ 5. yüzyıldan itibaren kumaş dokuları üzerinde önce çizgisel hatlar olarak ortaya çıkmıştır. Hellenistik Dönem'de bu yatay çizgisel hatların plastik bir yapı kazandığı gözlenir. En güzel örnekleri Bergama Zeus Sunağı üzerindeki betimlemelerde karşımıza çıkmaktadır. "Liegefalten" için ayrıca bkz. Linfert 1976: 10, 29, 76; Öztepe 2008.

³⁵ Öztepe 2004: 210, dn.14.

³⁶ Yaylalı 1979: Kat. Nr. 30; Pfuhl/Möbius 1977: Nr. 872, Taf. 129.

atölye işçiliği olarak kabul edilebilir. Benzer durum, Verona Müzesinde sergilenen Smyrna kökenli stelde, ayakta duran erkek figürünün yapısında da görülür. Söz konusu Smyrna kökenli stellerin ikisi de MÖ 2. yüzyılın ortalarından sonraya tarihlendirilmektedir³⁷. British Müzesinde sergilenen Smyrna stelindeki kadın figürü, Yaylalı'ya göre, Smyrna stelleri üzerinde sık rastlanan Demeter rahibesi tipindedir³⁸. Mantosunu başına örtmüş ve manto kenarını rulo halinde bel hizasından geçirerek diğer yandaki eliyle kalça hizasında tutmaktadır. Elbette bu form benzerliği, Sabeinos steli üzerindeki kadın figürünün Demeter rahibesi olduğunu göstermez. Ancak figürün tipolojik benzerliği ile, Smyrna stellerinin model alındığını gösteren bir ipucu verir. Zira bahsi geçen Smyrna stelinin sahnesindeki iki ana figürün betimlenme biçimini, Sinope sahnesinde de görebiliriz. Böylece bu ipuçları sayesinde Sabeinos stelinin, Smyrna stellerinin şemasını yansıtmış olduğu anlaşılmaktadır. Smyrna steli, Pfuhl / Möbius tarafından MÖ 2. yüzyılın ikinci yarısına, Yaylalı tarafından da MÖ 2. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenmiştir³⁹.

Sabeinos stelindeki figürlerin kaliteli işçiliği dikkate alındığında, Smyrna örnekleriyle ilk bakışta benzer bir stil yapısı var gibi görünse de, dikkatli incelendiğinde, özelliklerinin Smyrna örneklerinden işçilik açısından ayrıldığı anlaşılır. Sabeinos steli, Byzantion stelleri üzerinde görülen kadın figürleri ile, işçilik açısından daha yakın benzerlik göstermektedir⁴⁰. Özellikle Fıratlı'nın çalışmasındaki 152 numaralı stelde mantolu kadınlardan sağdaki figürün duruşu, manto yapısı ve özellikle baş özellikleriyle benzerliği, sağ omzunun sola göre daha yukarıda verilmesi gibi teknik detaylar dikkat çekicidir⁴¹. Schmidt'e göre Byzantion stelleri, Smyrna formlarının etkisinde kalmıştır⁴². Byzantion stellerindeki figür tipleri ve sahneler, Smyrna ile yakın ilişkiyi göstermektedir. Aynı durum Delos eserleri için de söz konusudur⁴³.

Ancak, erkek figürünün değerlendirilmesi sırasında, gözden kaçırılmaması gereken bir husus, bahsi geçen Amisos stellerinin varlığıdır⁴⁴. Durugönül'ün değerlendirmesine göre Amisos stelleri, form özellikleri olarak, Klasik Attika geleneğine sadık kalarak,

Hellenistik Dönem'in Doğu Yunan mezar stellerinin etkisini yansıtmaktadır. Bu yaklaşım ışığında, birbirine yakın komşu olan Sinope ve Amisos'un, kökenleri MÖ 5. yüzyıldaki Atina kültür politikasının yoğun etkisine dayanan aynı sanat anlayışına sahip oldukları ortaya çıkacaktır. Bahsi geçen Klasik etkileri, Hellenistik Dönem'de de devam ettirmeleri açısından, Sinope'nin de Amisos gibi kendi şehrine ve vatandaşlarının beklentileri doğrultusunda mezar stelleri üzerindeki sahne ve figürlerin işlenmesinde etkili oldukları düşünülebilir. Üretim tarihi olarak MÖ.2. yüzyıl sonları ya da MÖ 1. yüzyıl ilk çeyreği içleri önerilebilir.

Yazıt:

Stelde sahnenin altında yer almaktadır.

A· I (ούλιος) / ΣΑΒΕΙΝΟΣ (Σαβεῖνος)⁴⁵ (Fig. 1).

Çeviri: L. Iulius Sabinus.

Tarihlendirme: MS 1.-2. yüzyıl⁴⁶.

Sabinus ismi, Pontus ve Paphlagonia civarında yalnızca iki adet yazıt içerisinde yer almaktadır. Bu yazıtlar da MS 1.-2. yüzyıllara tarihlendirilmiştir⁴⁷. Pontus ve Paphlagonia Bölgesi dışında, Sabinus ismi, yoğunlukla Makedonia Bölgesi'nde kullanılırken, Thrakia, Ionia, Lydia, Phrygia, Mysia, Bithynia, Galatia ve Kilikia-Isauria Bölgeleri'nde de Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait yazıtlarda bu isme rastlanmıştır⁴⁸. Latince olan "Sabinus", Sabine kökenli bir erkek ismidir⁴⁹. Bu tespitler ışığında, stelin Roma İmparatorluk Dönemi'nde yeniden kullanıldığı rahatlıkla önerilebilmektedir; zira Hellenistik Dönem stellerinin Roma İmparatorluk Dönemi'nde yazıt eklenerek yeniden kullanıldığını gösteren kanıtlar mevcuttur⁵⁰. D. French, steli harf karakterlerine göre MS 1.-2. yüzyıllara tarihlendirmiştir ki, bu da stelin söz konusu dönemde yeniden kullanılmış olduğunu gösterir ve bu dönemde bölgede Roma vatandaşlarının varlığına işaret etmektedir.

⁴⁵ French 2004: 97, No. 133, Pl. 20.

⁴⁶ Bkz. dn. 45.

⁴⁷ French 1994: 103, Nr. 10; SEG 44: 1019.

⁴⁸ Waelkens 1986: Fig. 465.

⁴⁹ Donaldson 1860: 126-163.

⁵⁰ Mezar stellerinin yeniden kullanımı ile ilgili en erken örnekler Klasik Dönem'den gelmektedir. Grossman 2001: 30, dn. 11. Buradaki örnekte, naiskosun üst kısmında orijinal isimlerin olduğu alanın üst sırasına sonradan eklenen isimle aynı aileden bir başkasının da aynı steli kullanmayı seçtiği anlaşılmaktadır. Karlsson ise çalışmasında, Kyzikos stelleri içerisindeki bir örnekten yola çıkarak, Hellenistik Dönem stellerinin Roma İmparatorluk Dönemi'nde yeniden kullanıldıklarını belirtmektedir. Stellerin yeniden kullanımı için aynı yere gömülen akrabaların, aynı stele isimlerini ekledikleri ya da akrabalık olmasa da daha ekonomik olduğu için ya da ikonografi ve kaliteli işçilikleri nedeniyle yazıtları silip kendi isimlerini ekleyerek stelleri yeniden kullandıkları bilinmektedir. Buna en güzel örnek de Kyzikos'ta bulunmuş olan steldir. Bkz. Karlsson 2014: 14-15, dn. 39, Nr. K100, Taf. 44.2.

³⁷ Bkz. dn. 17.

³⁸ Yaylalı 1979: 40. Yaylalı'ya göre Batı Anadolu stelleri üzerinde görülen Demeter rahibelerinin en ayırt edici özelliği, yanlarında ya da arkalarında betimlenen meşaledir. Figür tipi olarak da giysi özellikleri ve mantolarına sarınış biçimleri ile diğer stellerdeki kadın figürlerinden ayırt edilebilirler. Klöckner 2013: 305-307, 310-313.

³⁹ Bkz. dn. 36.

⁴⁰ Fıratlı 1962: Nr. 152, 168.

⁴¹ Fıratlı 1962: 168, Nr. 152.

⁴² Schmidt 1991: 31-32.

⁴³ Schmidt 1991: 36.

⁴⁴ Durugönül 1992b: 62-67, Taf. 13-17.

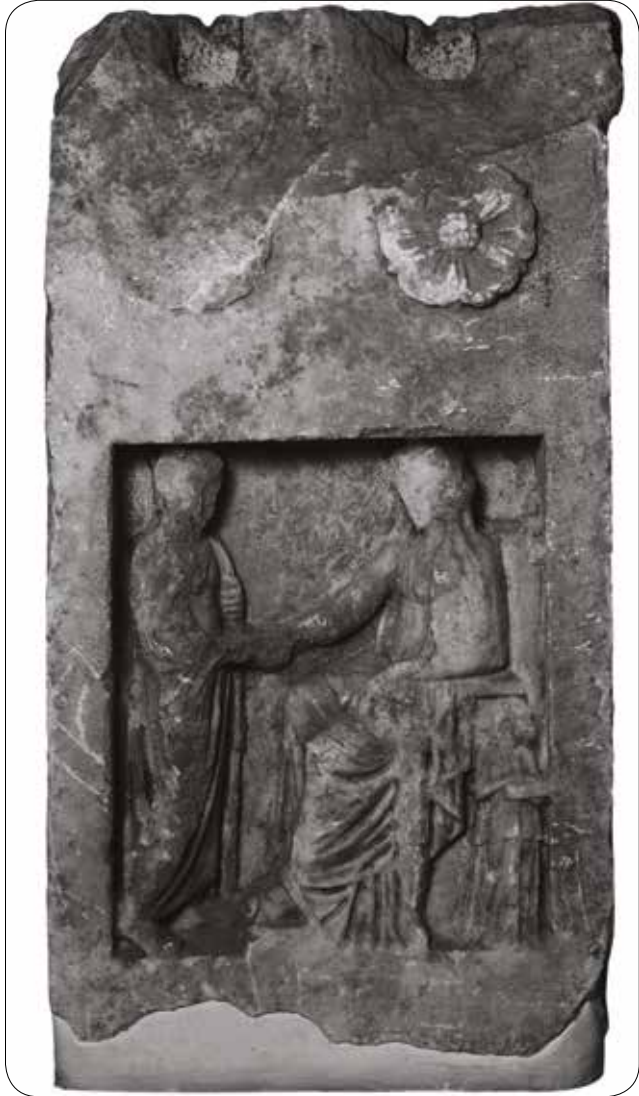
Sabeinos stelinin sahnenin üst kısmında görülen dikdörtgen boşluk da bu kısma eklenecek olan yeni bir üst yapı (alınlık, anthemion vb.) için yapılmış olmalıdır⁵¹.

II. STRATON(?) STELİ⁵² (Fig. 5-7)

Tanım: İnce tanecikli beyaz mermerden yapılmıştır. Stel yüzeyinin tamamına yakını kahverengiye çalan renkte korozyonla kaplıdır. Stelin üst kısmı oldukça hasar görmüş olmasına rağmen sahnenin üst kısmındaki rozetlerden biri tüme yakın olarak korunmuş, diğeri ise hasar görmüştür (Fig. 5). Kırık olan üst kısmında korunmuş olan iki adet dübel deliği, stelin üst yapısının sonradan eklenmiş olduğunu göstermektedir. Sahne kısmında figürlerin baş ve yüz kısımları ile erkek figürünün sahnenin dışına doğru olan sağ yanında kırıklar vardır. Stelin alt kısmı kırıktır ve burada yazıtın küçük bir kısmı korunmuştur (Fig. 5).

Figür alanında, “Dexiosis” pozunda iki ana figür ve bir de hizmetçiden oluşan bir kompozisyon yer alır (Fig. 5, 7). Karşıdan bakıldığında solda, mantolu bir erkek figürü ayakta durmaktadır. Sağ tarafta ise arkalıklı bir koltukta oturmuş bir kadın figürü görülür. İki figür birbirine dönüktür ve erkeğin sağ kolu öne doğru uzatılmış, kadın figürünün sağ kolu da öne doğru uzatılarak tokalaşma/dexiosis hareketi betimlenmiştir (Fig. 5-6). Erkeğin üst gövdesi çıplaktır ve mantosunu sağ kolunun altından geçirerek sol omzundan öne doğru uzatmıştır. Sol göğsü üzerinde eliyle manto kenarını tutmaktadır. Figürün başı ve gövdesi profilden verilmesine rağmen, özellikle sol göğsünün de betimlenmiş olması, üst gövdenin izleyiciye doğru hafifçe döndürülmüş olduğunu gösterir. Sağ ayağı dışta ve parmak ucuna basmaktadır. Arkada kalan sol ayağı ise tam olarak korunmamış ya da ihmal edilmiş olmalıdır (Fig. 6).

Kadın figürü, koltuğuyla birlikte, $\frac{3}{4}$ 'lük dışa doğru dönmüş şekilde betimlenmiştir. Sol kolunu koltuğun kolçağına paralel şekilde koymuştur. Üst gövdesi sol omuzdan aşağı inen manto ile soldan sınırlanmış olsa da, sağ kısımda üst gövdesi ve omzuyla birlikte sağ kolunun iç kısmı açık şekilde görülmektedir (Fig. 5-6). Alt gövdede dizlerin ikisi de betimlenmiştir. Figür altta khiton giymiştir ve hemen göğüs altından ince bir kemerle üst gövde sınırlanmıştır. Başını da örten mantonun sol kenarı, figürün sol omzu ve göğsünün bir kısmını da örterek aşağı uzanır ve sol kola sarılarak koltuğun kolçak

Figür 5: Straton(?) Steli, Sinop Arkeoloji Müzesi, Env. Nr. 1.1.002. / *Straton(?) Stela, Sinop Archaeology Museum, Inv. Nr. 1.1.002. (S. Yaman)*

kısına kadar düz şekilde iner. Sol kolun altından, mantonun kenarı zikzak oluşturacak şekilde aşağı doğru sarkar. Alt gövde manto ile sarılıdır. Mantonun altında khitonun etek ucu betimlenmiştir. Ayakları bir tabure üzerine basar. Taburenin dış kısmı işlenmemiştir.

Baş kısmı hasar görmüş olan küçük hizmetçi kız figürü, sahnenin sağ alt köşesinde koltuğun önünde betimlenmiştir (Fig. 5,7) ve oturan kadın figürünün yarısı büyüklüğündedir. Khiton giymiştir ve sol eliyle, alttan desteklediği ve sağ elini de üzerine koyduğu bir kutu taşımaktadır⁵³.

⁵¹ Benzer örnek için bkz. Karlsson 2014: 14-15, dn. 39, Nr. K100, Taf. 44.2.

⁵² Sinop Arkeoloji Müzesi, Env. Nr. 1.1.002. Yükseklik: 1.03 m; Genişlik: 0.52 m; Derinlik: 0.24 m. Stel, Sinop ili, Boyabat ilçesine bağlı Binarlı Köyü'nden müsadere yolu ile alınarak Sinop Müzesi Koleksiyonuna dahil edilmiştir.

⁵³ Elinde bir kutu taşıyan hizmetçi kız figürleri, Petrova'nın çalışmasında detaylı olarak ele alınmaktadır. Ona göre, bu tipte hizmetçi figürleri, MÖ 5. yüzyıl ortalarından itibaren mezar stelleri üzerinde görülmeye başlanır ve Hellenistik Dönem'de de Rhodos, Sardes, Kyme, Smyrna, Ephesos ve Samos'ta yaygın şekilde görülmeye devam eder. Sinope stelindeki gibi bir koltuk

Figür 6: Straton(?) Steli (detay), Sinop Arkeoloji Müzesi, Env. Nr. 1.1.002. / *Straton(?) Stele (detail), Sinop Archaeology Museum, Inv. Nr. 1.1.002. (S. Sağlan)*

Stilistik ve İkonografik Değerlendirme: Straton(?) stelinde işlenen “dexiosis” sahnesi, Klasik Dönem Atina stelleri üzerindeki en yaygın konulardan biridir⁵⁴. Hellenistik Dönem’de Smyrna⁵⁵ ve Delos⁵⁶ stelleri üzerinde yaygın olarak görülmektedir. Byzantion stelleri içerisinde de benzer örnekler görülmektedir⁵⁷.

Solda, ayakta duran erkek figürünün form açısından benzerlerini Smyrna stelleri üzerindeki “Normaltypus”

olarak tanımlanan mantolu erkek figürleri arasında görmek mümkündür⁵⁸. Mantosuna sarınan figür, manto kenarını sol omuzdan göğüs üzerine geçirmiştir. Sağ elini de karşıdaki figürle tokalaşmak üzere uzatmıştır. Ağırlığını sol ayak üzerine vermiştir ve sağ ayağı geride, sahnenin köşesine kadar geri çekilerek parmak ucuna basmaktadır. Sol diz hafifçe bükülmüş durumdadır (Fig. 6). Böylece figürün hareketli bacağına olduğu kısmı daha hareketli betimlenmiştir. Figürün sağ yanı oldukça hasar görmüş olduğundan, kumaş altından vücudun hareketinin yansıtılma durumunu ve bacağın dışa dönüp dönmediğini anlamak güçtür. Ancak bel hizasından aşağı çapraz uzanan derin manto kıvrım yapısının düz bir yarık biçiminde olması ve paralel şekilde aşağı inmesi ile, İzmir Basmane Müzesindeki⁵⁹ Smyrna kökenli stel üzerindeki erkek figürünün manto kıvrımıyla benzerlik göstermektedir. Delos stellerinden biri üzerindeki erkek figürünün, Straton(?) steliindeki figürün tersi yönde betimlenmiş olsa da, mantosunu giyiniş bakımından benzerliği dikkati çekmektedir⁶⁰. Schmidt, bu figürü “Menandros tipi” olarak adlandırmaktadır⁶¹.

Erkek figürünün çok fazla tahrip olması nedeniyle, daha iyi korunmuş olan kadın figürü, stil özellikleri ve tarihlendirme için daha iyi fikir verebilecektir. Petrova’nın çalışmasında değerlendirdiği, Batı Karadeniz kıyısındaki yerleşimlerden biri olan Mesembria stelleri üzerinde de benzer figür tiplerini görmek mümkündür⁶². Bunlardan biri, Sinope steliindeki mantolu erkek figürüyle neredeyse birebir denebilecek benzerliktedir⁶³. Ancak Mesembria steli, hem ölçüleri hem de daha erken olan tarihiyle Sinope stelinden ayrılmaktadır. Mesembria steli yardımıyla, MÖ 5. yüzyıldan itibaren Attika etkisinin Karadeniz kıyı kentlerinde yoğunlaştığı ve Sinope steliindeki figür yardımıyla da bu etkinin Hellenistik Dönem’e dek sürdüğü anlaşılabilmektedir.

Straton(?) stelinde, kadın figürü sahnenin sağında bir koltukta oturmaktadır. Mantosuna sarınmış olan figür, ¾’lük bir dönüş ile betimlenmiştir. Başı ve vücudu da bu dönüşe uygun pozisyonda verilmiştir. Başını örten manto aşağı düz bir şekilde uzanmakta ve öne kıvrılan sol koluna dolanmaktadır. Straton(?) steliyle benzer şekilde manto yapısına sahip en erken örnek, Rhodos’ta bulunmuş bir stel üzerinde betimlenmiştir ve MÖ 3. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir⁶⁴. Bir başka erken örnek,

ya da figürün arkasında, kenarda betimlenen figürlere benzer örneklerin, Byzantium ve Kyzos etkisinde Karadeniz’e ulaştığını belirtir. Petrova 2015: 47-48, 101

⁵⁴ Clairmont 1993: Kat. Nr. 2.339, 2.350, 2.351, 2.374c, 2.380, 2.381, 2.640, 3.372a, 3.383c, 3.387, 3.391b, 3.403a, 3.403, 3.408a, 3.418, 3.419, 3.427a, 3.436a.

⁵⁵ Yaylalı 1979: Kat. Nr. 69.

⁵⁶ Cuilloud 1974: Kat. Nr. 49, 53, 54, 58, 104, 84, 85, 106.

⁵⁷ Fıratlı/Louis 1964: 109, Kat. Nr. 177, Pl. XLIV. Dionysios steli, MÖ 3. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

⁵⁸ Yaylalı 1979: Kat. Nr. 47 ve 69.

⁵⁹ Yaylalı 1979: 149-150, Kat. Nr. 48; Pfuhl/Möbius 1977: 109, Kat. Nr. 258. Stel, Pfuhl/Möbius tarafından Geç Hellenistik Dönem’e tarihlendirilmiştir.

⁶⁰ Schmidt 1991: 80-81, Kat. Nr. 49. Stel, Schmidt tarafından MÖ 2. yüzyıl ortalarına tarihlendirilmiştir.

⁶¹ Schmidt 1991: 81.

⁶² Petrova 2015: 55, 181-183, Nr. M-4.

⁶³ Petrova 2015: 181-183, Pl. 6, Nr. M-4.

⁶⁴ Schmidt 1991: 55, Abb. 7.

Byzantion stelleri arasında karşımıza çıkar⁶⁵. İstanbul Beyoğlu'nda bulunmuş olan bu stelin sahne kısmında üç figür betimlenmiştir. Sahnenin sağında oturan kadın figürü ve tokalaştığı erkek figürü şema olarak Straton(?) steli ile benzer kompozisyonudur. Kadın figürünün hareketli kolunun omzundaki köşeli yapı ile omzunun manto altında daha yukarıdaymış izlenimi yaratması, kemerin göğüs altından geçirilmesiyle üst gövdenin daraltılması, bacak üzerindeki kumaş yoğunluğunun sol el ile aynı hizada olacak şekilde alt gövdenin geniş yapısının vurgulanması, Byzantion steli üzerindeki figürle benzerdir. Byzantion steliyle aynı sahnenin işlendiği bir başka örnek MÖ 1. yüzyıl başlarına ait bir Delos stelinde de görülür⁶⁶. Straton(?) steliyle benzer sahne yapısının diğer Delos stellerinde de işlendiği anlaşılmaktadır⁶⁷.

Yapılan karşılaştırmalar ışığında, Straton(?) steli üzerindeki kadın figürünün tip olarak MÖ 4. yüzyılda ortaya çıktığı ve MÖ 3. yüzyıldan itibaren Ege Adaları ve Anadolu'da yaygın olarak, mezar stelleri üzerinde görülmeye başlandığı anlaşılmaktadır. Straton(?) steli üzerinde betimlenen kadın figürü, stilistik olarak Delos eserlerindeki kadın figürlerinin duruş, kumaş ve kıvrım yapılarından, daha yumuşak ve hareketli yapısıyla ayrılmaktadır. MÖ 3. yüzyıla tarihlenen Byzantion steli⁶⁸ üzerindeki kadın figürünün duruşundaki yumuşaklık ve dinamik yapısı ile kıvrımlarının benzerliği dikkati çekmektedir. Ancak Straton(?) stelindeki kadın figürünün dizden aşağı kısmındaki kıvrım yapılarındaki sertlik, Byzantion steline göre daha geç bir tarihten olması gerektiğini göstermektedir. Straton(?) stelinin, Delos eserleri ile olan stilistik karşılaştırmalar ışığında, karşılaştırılan eserlerin genellikle MÖ 1. yüzyıla tarihlenmelerini de dikkate alarak, biraz daha erken bir tarihte, MÖ 2. yüzyılın içlerinde yapılmış olması gerektiği anlaşılmaktadır.

*Yazıt*⁶⁹:

Stelin en alt kısmında kırık bölümün hemen üzerinde korunmuş birkaç harf okunabilmektedir. Toplam beş harfin yalnızca üst yarısı korunabilmiştir (Fig. 5).

ΣΤΡΑΤ (...)

Korunan harflerden yola çıkarak yazan kelimenin στρατήγος (komutan), στρατιώτης (asker) ya da στρατόν (özel isim) olabileceği anlaşılmaktadır. Yazının

⁶⁵ Fıratlı/Louis 1964: 109, Nr. 177, Taf. XLIV. Stel, yazıtıyla MÖ 3. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

⁶⁶ Cuillaoud 1974: 101-102, Kat. Nr. 106.

⁶⁷ Cuillaoud 1974: 93-94, Kat. Nr. 84. MÖ 2. yüzyıl sonları; 94, Kat. Nr. 85, MÖ 2. yüzyılın ikinci yarısı; 82-83, Kat. Nr. 57. MÖ 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir.

⁶⁸ Fıratlı 1962: 109, Nr. 177, Taf. XLIV.

⁶⁹ Yazıtın yorumlanmasındaki katkısından dolayı Öznur Tanrıver'e teşekkürlerimizi sunarız.

mezar steli üzerinde yer alması nedeniyle özel isim olma olasılığı daha güçlüdür. Bu noktada tek örnek Karadeniz'in kuzeyinde yer alan Chersonessos kentinde, Erken Hellenistik Dönem'e tarihlenen nekropol alanında bulunmuş bir mezar stelinden gelmektedir⁷⁰.

*Chersonessos steli üzerindeki yazıt*⁷¹:

ΣΤΡΑΤΩΝ Στράτων
ΑΓΝΙΑ 'Αγνία

Çevirisi: Hagnias'ın oğlu Straton(?).

Tarihi: MÖ 3. yüzyıl.

Posamentir'e göre Στράτων (Straton) ismi Grekçe'dir⁷² ve babası 'Αγνίας'ın (Hagnias) ismi sayesinde bir başka stel üzerindeki Apemantos ile kardeş oldukları anlaşılmıştır⁷³. Böylece Straton'un Chersonessos halkından olduğu anlaşılabilmektedir.

Sinope steli üzerinde yazan ismin de, Chersonessos stelindekinden yola çıkarak, bölgede karşılaşılan Grekçe bir isim olarak ΣΤΡΑΤΩΝ olma olasılığı güçlenmektedir. Harf karakterlerinin tam korunamamış olması dolayısıyla yazıtı tarihlemek oldukça güçtür. Stel üzerinde iki figürün işlenmesi ve korunan ismin stelin sağ kenarına yakın bir pozisyonda olmasından yola çıkarak ikinci ismin "Straton'un kızı/karısı ..." şeklinde olması beklenmektedir. Böyle bir çıkarım elbette yazıt olarak kanıt olmadan yapılmışsa da, stelin sahne kısmında betimlenen figürlerden kadın figürünün oturur pozisyonda oluşu ve ayaktaki figürle aynı boyda verilmesinden yola çıkarak, ölen kişinin kadın olduğu çıkarımı yapılabilir. Böyle bir yorumlamadan yola çıkarak Anadolu'da oldukça yaygın olarak karşılaşılan Strat(onike) isminin ölen kişinin adı olabileceği ihtimali de göz ardı edilemez.

⁷⁰ Posamentir 2011: 58, No. 50; 414, Table 12.3; 418, 441, Table 12.6.

⁷¹ Posamentir 2011: 58, 441, No. 50.

⁷² Στράτων (Straton) isminin Grekçe olduğunun kanıtı olarak Piraeus Müzesinden MÖ 4. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenen bir mezar stelindeki yazıt kanıt oluşturabilir (Piraeus Müzesi, Env. Nr. 3577). Stel için bkz. Schmaltz 1998: 182-183, Taf. 33.1. Stel üzerinde *dexiosis* motifinin varlığı dikkati çeker. Stelin yazıtında "*Erchia'dan Straton oğlu Euphiletos*" yazmaktadır. Böylece Posamentir'in Chersonessos'taki Yunanlılar'dan biri olduğu önermesi de doğrulanmış olmaktadır.

⁷³ Posamentir 2011: 441, No. 50. Posamentir'e göre Straton'un babası olan Hagnias ismi, bir diğer stelde Apemantos'un babası olarak geçmektedir. Bu yakın tarihli iki stelde baba isminin aynı olması nedeniyle Straton ve Apemantos'un kardeş olması gerektiği anlaşılmaktadır. Apemantos'un steli için bkz. Posamentir 2011: 442, No. 51.

SABEİNOS ve STRATON(?) STELLERİNİN GENEL DEĞERLENDİRMESİ:

Her iki stel de naiskoslu stel grubunda yer alır (Fig. 1, 5). Stellerin ne yazık ki günümüze kadar korunamamış olan üst kısımlarının nasıl olduğu konusunda özellikle yakın bölgelerdeki stel örneklerinden yola çıkarak iki farklı öneri getirilebilir. Straton(?) stelinde, stelin üst yan kısmında korunan silme, üst gövdesi üzerinde üçgen alınlık ya da anthemion şeklinde bir başlık olabileceğini göstermektedir⁷⁴ (Fig. 5). Sabeinos stelinde ise, ön yüzde üstte görülen dikdörtgen boşluk iki şekilde yorumlanabilir (Fig. 1); stelin ikinci kullanımında buraya bir niş benzeri boşluk bırakılmış olabilir⁷⁵ ya da bu kısım, üst yapısıyla alakalı bir birleşme noktasıdır.

İkonografi: Her iki stelde de iki figürlü bir kompozisyon tercih edilmiştir. Straton(?) stelinde ek olarak kadın figürünün yanında küçük boyutlu bir hizmetçi figürü de eklenmiştir (Fig. 7). Stellerde bir figür koltukta otururken, diğeri karşısında ayakta betimlenmiştir. Oturan figürün kapladığı alan, ayaktaki figürün kapladığı alanın iki katı kadar genişliğe sahiptir. Ayrıca oturan figür ve ayaktaki figürün boylarının eşit olması da Delos ya da Smyrna stellerinde pek rastlanılmayan, ancak Klasik Attika stellerinde ölen kişinin kahramanlaştırılması ve hayattaki figürlerden ayırt edilmesini sağlayan bir betimleme yöntemidir. Böylece Sinope stellerinin Klasik Attika geleneğini Hellenistik Dönem’de de sürdürdüğünün kanıtı durumundadır.

Her iki stel üzerinde de “dexiosis” sahnesi yer almaktadır. “dexiosis” genel anlamda birlikteliğin/birliğin sembolü olarak kabul edilir. Ancak daha özel anlamda ailevi

Figür 7: Straton(?) Steli (detay), Sinop Arkeoloji Müzesi, Env. Nr. 1.1.002. / *Straton(?) Stela (detail), Sinop Archaeology Museum, Inv. Nr. 1.1.002. (S. Sağlan)*

⁷⁴ Posamentir, Chersonessos stellerinin başlıklarıyla ilgili değerlendirmesinde, alınlıklı başlıkların daha çok kadınlara ait stellerde, horizontal yapıdaki başlıkların da erkekler için stellerde yaygın olduğunu tespit etmiştir. Anthemionlu steller için böyle bir sınıflama yapmak zor görünmektedir. Bkz. Posamentir 2011: 140-141. Zira Grek dünyasının diğer bölgelerinde de stellerin başlıklarının seçiminde erkek ya da kadın stellerinin başlıklarında böyle tercihlerin varlığı çok sınırlıdır. Bkz. Schmaltz 1979: 13-37. Naiskoslu stellerin Hellenistik Dönem’deki örneklerinde üçgen alınlık tercih edilmesi ve Sinop stellerinin de dönemin modasını takip etmeleri sebebiyle bu genellemeyi yapabiliriz.

⁷⁵ Chersonessos stellerinin bazıları üzerinde alınlığın hemen altında dörtgen bir boşluk bırakıldığı görülmektedir. Bkz. Posamentir 2011: 31, No.20; 87, No. C6; 89, No. C8; 176, No. 14, Fig. 5.14; 103, No. C28; 104, No. C29; 105, No. C30; 106, No. C31; 107, No. C32 vd. Posamentir, bu boşlukların mermer bir eklenti ya da yontu konulabilecek yerler olduğunu önermektedir. No. C8 (Env. Nr. 4609) ve No. C32 katalog numarasıyla belirtilen stellerde, bu boşluğa farklı bir mermerden yapılmış olan, üzerinde yazıt bulunan bir levha eklendiği görülür. Kesinlik taşımaya da, Sabeinos stelindeki bu boşluğun, sonraki kullanımında, stelin yeni sahibinin isminin yazıldığı bir levha eklenmek için oluşturulduğu önerilebilir.

ilişkilerin vurgulanması amaçlanmıştır⁷⁶. Almanca literatürde “Handschlag” olarak ifade edilen “dexiosis” sahnesi, mezar stelleri üzerinde Arkaik Dönem sonlarından itibaren görülmeye başlanır⁷⁷. Klasik Devir Attik mezar steli kabartmalarında sıkça görülen “vedalaşma” sahneleri⁷⁸, Hellenistik Dönem’de de yaygın olarak kullanılmış ve Roma Dönemi’nde de kullanılmaya devam etmiştir. Özellikle karı-koca olma durumunu vurgulayan bu hareket, eşlerin vedalaşmadan/ölümden sonraki hayatta da bağlılığını ifade eder⁷⁹.

⁷⁶ Schmaltz 1983: 214-215. Aile bireyleri arasındaki vedalaşmanın da sembolüdür. Bkz. Ferrario 2006: 89.

⁷⁷ Johansen 1951: 149-151; Clostermann 2007: 635; Himmelmann 1999: 21,23, 27 Abb. 4 ve 32 Abb.8.

⁷⁸ Johansen 1951: 149-15; Steiner 2003: 133.

⁷⁹ Himmelmann 1956: 11, 17 vd.; Schmaltz 1983: 207 vd.; Steiner 2003: 120-133; Ricks 2006: 432-433.

İki figürün karşılıklı tokalaşmasını tanımlayan “dexiosis” sahnesi, konu olarak, vazo betimlerinde MÖ 6. yüzyıldan, beyaz zeminli lekythoslarda MÖ 5. yüzyıldan ve mezar stellerinde MÖ 4. yüzyıldan itibaren, Atina eserleri üzerinde yaygınlaşmıştır⁸⁰. Mezar stellerinde en erken “dexiosis” betimi, Aegina’da bulunmuş olan ve MÖ 500 civarına tarihlenen bir stel üzerinde görülür⁸¹. “Dexiosis” sahnesi, MÖ 4. yüzyılda da Attika’daki steller üzerinde oldukça sık biçimde betimlenmiştir⁸². Bu şemadaki stel örnekleri, MÖ 3. yüzyıl sonlarında Ege Adaları’nda da görülmeye devam eder⁸³. MÖ 2. yüzyılın başlarından itibaren, Batı Anadolu’nun stel üretimi yapan en önemli atölyesi konumunda olan Smyrna üretimi steller üzerinde oldukça yaygın bir form haline geldiği görülen bu şema, MÖ 1. yüzyıla kadar devam eder⁸⁴. Sinope stelleri üzerinde de, tıpkı Amisos stellerinde⁸⁵ olduğu gibi, dönemin en yaygın betimlemesi olan “dexiosis”ın kullanılmasının nedeni, Amisos örneklerinden net şekilde anlaşıldığı biçimiyle, karı koca ya da akrabalık ilişkilerini yansıtmakta bu motifin tercih edilmesidir. Sinope’den iki stelde de iki figürlü sahne betimlenmiştir. Sabeinos stelinde erkek figürü otururken, Straton(?) stelinde oturan figür kadındır. İkisinin de temel özelliği, kadın figürlerinin mantolarının kenarı ile başlarını örtmüş olmalarıdır. Bu özellik, kadınların evli olduğunun kanıtıdır. Her iki stelde de figürlerin yüz yüze bakmaları, aralarında doğrudan bir ilişki/bağ olduğunu gösterir. Böylece her iki stel üzerinde yer alan figürlerin karı-koca olduğu anlaşılmaktadır. Hellenistik Dönem’in Doğu Yunan mezar stellerinde yaygın “dexiosis” sahnesinin,

Mesembria, Odessos, Amisos ve Sinope örneklerinden yola çıkarak, Karadeniz’de de yaygın olarak tercih edildiği görülmektedir.

Stil Özellikleri: Stellerin sahne kısmındaki kompozisyonlar ve figürler incelendiğinde, işçilik ve stil özellikleri açısından da benzerlikler görülebilmektedir. Kadın figürlerinin genel duruşlarındaki esneklik ve hareketlilik, özellikle omuz kısımlarındaki köşeli yapı, sol yanlarından aşağı sarkan manto kenarının üçgen kumaş katlarının işlenişi gibi detaylardaki benzerlik dikkat çekicidir. Erkek figürlerinde de genel form ve kumaş kıvrım yapılarındaki yakınlık, kadın figürlerindeki gibi paraleldir. Tüm bu benzerlikler, iki stelin aynı usta tarafından olmasa da yakın dönemlerde, aynı atölyede üretilmiş olduğunu göstermektedir. Figürlerin detaylarındaki işçilik farkları nedeniyle aynı usta tarafından yapılmış olamayacakları anlaşılmaktadır.

Sabeinos stelinde, solda oturan erkek figürünün karşısındaki kadın figürü ayakta (Fig. 1). Straton(?) stelinde de solda ayakta erkek figürünün karşısında oturan bir kadın figürü betimlenmiştir (Fig. 5). Her iki steldeki bu kompozisyonun, MÖ 4. yüzyıldan itibaren, MÖ 1. yüzyıla kadar oldukça revaçta olduğu bilinmektedir. Stellerin incelenmesi sırasında yapılan karşılaştırmalar yardımıyla, Sinope stellerinin kompozisyon ve figürlerinin, tipolojik olarak, MÖ 4. yüzyıla ait Attika stellerindeki yaygın konulara sadık kalınarak, Hellenistik Dönem’de yoğun şekilde stel üretimi yapan Doğu Yunan atölyelerinin yanı sıra, Karadeniz kıyılarındaki merkezlerle (Mesembria, Odessos, Kallathis, Amisos) ilişki içerisinde olduklarını göstermektedir. Bu kompozisyonundaki stellerin Hellenistik Dönem’de, özellikle MÖ 2. yüzyıl boyunca yoğun üretimi ve Ege dünyasında yaygınlaşmış olan bu merkezin etkilerinin Sinope stellerinde de görülmesi şaşırtıcı değildir. Schmidt tarafından yapılan değerlendirmede, Byzantion ve Kyzikos atölyelerinin MS 1. yüzyıldan itibaren yoğun olarak Karadeniz’deki merkezlerle ilişkili oldukları aktarılmaktadır⁸⁶.

Belki de Mesembria’da olduğu gibi⁸⁷, Hellenistik Dönem’deki Ege’den stel ithalatının Sinope’yi de kapsadığı ve böylece Sinope’ye gelen Byzantionlu stellerin etkisinde, yerel atölyelerin dönemin modasını yakından takip etme imkanı buldukları şeklinde yorumlanabilir.

⁸⁰ “Dexiosis” anlam olarak iki figürün “tokalaşma” sahnesini tanımlamakta kullanılmaktadır. Davies 1985: 627-640. Davies’e göre, mezar stelleri üzerinde MÖ 4. yüzyıldan itibaren görülmeye başlayan “dexiosis sahnesi” vazo resimlerinde MÖ 6. yüzyılın başlarından itibaren daha sıklıkla karşılan bir motiftir. *Dexiosis*’in tokalaşan iki figür arasındaki kuvvetli baği simgelemesi bakımından, mezar stellerinde, ölen kişiyle vedalaşmayı simgelediği, kabul edilen görüştür. Ancak bu türde sahnelerin hazırlayıcısı, Atina’da MÖ 5. yüzyılın başlarında yaygınlaşan beyaz zeminli lekythosların sahnelerindeki cenaze ve vedalaşma sahneleridir. Bkz. Fairbanks 1907 ve 1914. Detaylı bilgi için bkz. Stupperreich 1994: 93-103. Ayrıca bkz. Cremer 1995: 1-7; Pemberton 1989: 45-50.

⁸¹ Himmelman 1999: 21,23, Abb. 4.

⁸² Clairmont 1993: Vol. 2, Nr. 2.339 (Env. Nr. Athens, NM 725). Batı Karadeniz’de Mesembria’da tek örnek, MÖ 4. yüzyıla tarihlendirilen, naiskos tipinde bir stelden korunan ayakta duran erkek figürü ile belirlenebilmiştir. Petrova 2015: 32, 181-183, Pl.5 M-4.

⁸³ Pfuhl/Möbius 1977: Kat. Nr. 874, Taf. 128. Karpathos Adası’nda Aperi’de bulunmuş olan stel, MÖ 3. yüzyıl sonuna tarihlendirilmiştir. Aynı şema Byzantion ve Bithynia’da da MÖ 3. yüzyıldan örneklerde karşımıza çıkmaktadır. Byzantion ve Bithynia örnekleri için bkz. Pfuhl/Möbius 1977: Kat. Nr. 1058, Taf. 158 (Yalova); Kat. Nr. 1100, Taf. 166 (İstanbul Beyoğlu’nda bulunmuş stel).

⁸⁴ bkz. Pfuhl/Möbius 1977: Kat. Nrs. 867 (Taf. 127), 868 (Taf. 128), 869 (Taf. 128), 872-873 (Taf. 129), 875-877 (Taf. 129).

⁸⁵ Durugönül 1992b. 61-70, Taf. 13-17.

⁸⁶ Schmidt 1991: 31-32.

⁸⁷ Batı Pontus’un önemli kentlerinden biri olan Mesembria’nın, özellikle Geç Hellenistik Dönem’den itibaren mermer ithal ettiği bilinmektedir. Mesembria ve çevresinde, mezar stellerinin yapımı için kullanılan mermerin ağırlıklı olarak Prokonnessos, Paros ve Attika kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Petrova 2007: 124. Mesembria’nın Hellenistik Dönem’deki gelişimi için bkz. Preshlenov 2003: 157-182. Mesembria’da iki farklı mezar steli üreten atölyenin varlığı bilinmektedir. Bkz. Petrova 2007: 125-126.

Sinope’de, Massambria’da olduğu gibi, Geç Arkaik Dönem’den itibaren Attika etkili stellerin varlığı bilinmektedir⁸⁸. Ancak Hellenistik Dönem’de bir atölyenin varlığını sorgulamak için, bu dönemden çok daha fazla sayıda ve aynı stil özelliklerini taşıyan örneğin incelenmesi gerekmektedir. Sinop Arkeoloji Müzesi’nde Hellenistik Dönem’den çok sayıda stelin varlığı bu ihtimali güçlendirmektedir. Mesembria örneğindeki gibi, belki de ithal edilen stellerin detaylarını işleyen bir atölyenin ve kendine özgü stel üreten başka bir atölyenin de varlığı önerilebilir⁸⁹. Mesembria örneğinin Sinop için önemi şudur; ikisi de Karadeniz’de bulunan önemli liman kentleridir. Chersonessos stellerinin de Klasik ve Hellenistik Dönemler’de yoğun şekilde hem ithal edildiği, hem de yerel üretimin yapıldığı bilgisini de eklersek, Sinope’nin de Karadeniz’in diğer kentleri gibi bu ticari hareketlilikte önemli bir konuma sahip olması gerektiği anlaşılabilmektedir. En önemli bilgi ise Amisos’tan gelir. Durugönül tarafından incelenen Hellenistik Dönem’e tarihlenen iki “dexiosis” sahneli stelin varlığı ve Sinope stelleri ile benzerliğinden yola çıkarak, Amisos ve Sinope’nin Hellenistik Dönem’de Pontus Krallığı’na bağlı iki önemli ticaret limanı oldukları için iletişim halinde olmaları ve belki de birbirinin etkisinde iki atölyenin varlığı tartışılabilir⁹⁰. Ancak böylesi bir tartışma için çok sayıda örneğin değerlendirilmesi gerekmektedir⁹¹.

Sinope’de, MÖ 5. yüzyılın başlarından itibaren Attika etkili stellerinin görülmesi, Durugönül’ün Amisos stelleri ve Petrova’nın Mesembria stelleri için yaptığı değerlendirmeler ışığında, hem konu hem de figürlerin işlenme biçiminden yola çıkarak, bölgenin MÖ 5. yüzyılda Perikles Dönemi’nde yoğun şekilde Attika etkisinde kalması, kültürel ve sanatsal gelişiminin temelini oluşturmaktadır. Hellenistik Dönem’de, özellikle MÖ 2. yüzyılda, Pontus Krallığı’nın yönetiminde yeniden Klasik Dönem kültürünün desteklenmesiyle, bölgedeki diğer kentlerle birlikte Sinope’nin de, kendi Attik kökenlerine sadık kalmaya çalışması ve sanatsal ürünlerinde de bu tavrı yansıtmaya çalışılabilmektedir. Sinope’nin MÖ 183’te Pontus Krallığı’nın topraklarına katılması ve hatta başkentlik yapması, bu etkinin daha da yoğun hissedilmesini sağlamış olmalıdır⁹². Stellerin

üretim tarihleri açısından MÖ 183’ten sonra olması gerektiğini, yukarıdaki stilistik karşılaştırmaları ışığında MÖ 1. yüzyıla tarihlenen Delos eserlerine göre ise daha erken bir tarihte yapılmış olduklarını söylemek mümkündür.

Sonuç olarak, Sinop’ta bulunmuş olan bu iki önemli mezar steli, Sinope’de Arkaik Dönem’den bu yana üretim yapan bir atölyenin varlığını tartışmaya açmakta ve Hellenistik Dönem’de Karadeniz Bölgesi’nde Pontus Krallığı yönetimindeki kentlerin, mezar stellerinin konu ve stilleri yardımıyla, aynı dönemlerde ilişki içerisinde olduklarını kanıtlamaktadır.

⁸⁸ Bkz. dn. 9. Geç Arkaik Dönem’den beri üretim yapan ve çevre merkezlere sevk eden büyük bir atölyenin varlığı Samsun Müzesinde bulunan Sinop üretimi olması muhtemel stel ile de kanıtlanmaktadır. Bkz. Temür 2015: 817-826, Fig.1-3; Lafli/Meischner 2015: 63-81.

⁸⁹ Petrova 2007: 125-126.

⁹⁰ Durugönül 1992b.

⁹¹ Bkz. dn. 10.

⁹² Koester 2012: 49. Kentin MÖ 183’te III. Mithradates’in oğlu Pharnakes tarafından işgal edildiği ve Pontus Krallığı’nın başkenti olarak oldukça önemli bir ticaret merkezi haline geldiği görülür.

KAYNAKÇA VE KISALTMALAR

AKURGAL, E. 1948.

“Anadolu’da Geç Arkaik Yunan Eserleri”, III. Türk Tarih Kongresi. Ankara: 581- 586.

AKURGAL, E. 1955.

Zwei Grabstelen vorklassischer Zeit aus Sinope, 111. BWPr. Berlin.

AKURGAL, E./ BUDDE, L. 1956.

Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Sinope. Ankara.

AKURGAL, E. 1956.

“Sinop Kazıları”, Türk Arkeoloji Dergisi 6/1: 47-61.

AKURGAL, E. 1961.

Die Kunst Anatoliens von Homer bis Alexander. Berlin.

ARSLAN, M. 2005.

Arrianus’un Karadeniz Seyahati (Arriani Periplus Euxini). İstanbul.

AYKANAT, B. B. 2013.

“Sinop’tan Bir Köpekli Mezar Steli”, 1. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi/ 1st International Conference on the Black Sea Regional Culture, 6-9 Ekim 2011/ October 2011 Sinop/Türkiye, Bildiri Kitabı/Proceedings Book (Eds. N. Türker/G. Köroğlu/Ö. Deniz). Karabük: 99-104.

BOYSAL, Y. 1958.

“Sinop’un En Eski Buluntuları ve Kolonizasyonu Hakkında”, Türk Arkeoloji Dergisi 8/2: 23-29.

BUDDE, L. 1956.

“Kurzer vorläufiger Bericht über die Grabungen in Sinope der Kampagnen 1951-1952”, Türk Arkeoloji Dergisi 6/2: 5-10.

BUDDE, L. 1963.

“Eine Tierkampfgruppe aus Sinope”, AntPl II. Berlin: 55-74.

CLAIRMONT, C. W. 1970.

Gravestone and Epigram. Greek Memorials from the Archaic and Classical Period. Mainz.

CLAIRMONT, C. W. 1993.

Classical Attic Tombstones. Kilchberg- Switzerland.

CLOSTERMAN, W. E. 2007.

“Family Ideology and Family History: The Function of Funerary Markers in Classical Attic Peribolos Tombs”, American Journal of Archaeology 111/4: 633-652.

CREMER, M. 1995.

“Die Dexiosis auf hellenistischen Grabstelen”, Studien zum antiken Kleinasien 3. Bonn: 1-7.

CUILLOU, M. T. 1974.

Exploration Archéologique de Délos. Paris.

DAVIES, G. 1985.

“The Significance of the Handshake Motif in Classical Funerary Art”, American Journal of Archaeology 89/4: 627-640.

DONALDSON, J. W. 1860.

“Chapter IV: The Sabello-Oscan Language”. Varronianus: A Critical and Historical Introduction to the Ethnography of Ancient Italy and the Philological Study of the Latin Language. London:126-163.

DOONAN, O. 2003.

“Sinope”, Ancient Greek Colonies in the Black Sea, Vol. 1 (Eds . D. V. Grammenos/E. K. Petropoulos). Thessaloniki: 1379-1402.

DURUGÖNÜL, S. 1992a.

“Grabstele der Nana aus Sinope”, AMS 8, Studien zum antiken Kleinasien II: 97-107.

DURUGÖNÜL, S. 1992b.

“Zwei Grabstelen einer Familie aus Amisos (Samsusn)”, EA, Heft 19: 61-70.

ERZEN, A. 1956.

“Sinop Kazısı 1953 Yılı Çalışmaları”, Türk Arkeoloji Dergisi 6/1: 69-72.

FAIRBANKS, A. 1907.

Athenian White Lekythoi I. New York.

FAIRBANKS, A. 1914.

Athenian White Lekythoi II: New York.

- FERNOUX, F. L. 1999.
 “Guerres, cités et mondes indigènes du Pont-Euxin et de la Propontide au Ve et IVe siècles av. J.-C.”, *Pallas* 51: 173-204.
- FERRARIO, S. B. 2006.
 “Replaying Antigone: Changing Patterns of Public and Private Commemoration at Athens c. 440-350”, *Helios* 33: 79-118.
- FIRATLI, N./ LOUIS, R. 1964.
Les stèles funéraires de Byzance Gréco-Romaine. Paris.
- FLASHAR, M. 1999.
 “Zur Datierung der Kultbildgruppe von Klaros (Klaros-Studien I)”, *Gedenkschrift für Andreas Linfert: hellenistische Gruppen*. Mainz: 53-94.
- FRENCH, D. 1994.
 “Sinopean Notes 4. Cults and Divinities: The Epigraphic Evidence”, *EA* 23: 99-108.
- FRENCH, D. 2004.
The Inscriptions of Sinope. Bonn.
- GROSSMAN, J. B. 2001.
Greek Funerary Sculpture. Catalogue of the Collections at the Getty Villa. Los Angeles.
- HILLER, H. 1975.
Ionische Grabreliefs der ersten Hälfte des 5. Jahrhunderts v. Chr., *Istanbuler Mitteilungen*, Beiheft 12.
- HIMMELMANN, N. 1956.
Studien zum Ilissos-Relief. München.
- HIMMELMANN, N. 1999.
Attische Grabreliefs. Wiesbaden.
- HIND, J. 1998.
 “Megarian Colonisation in the Western Half of The Black Sea” (Ed. G. R. Tsetskhladze). *The Greek Colonisation of the Black Sea Area Historia Einzelschriften* 121: 131-152.
- JOHANSEN, K. F. 1951.
The Attic Grave-Reliefs of Classical Period. Copenhagen.
- KARLSSON, S. 2014.
Emotions Carved in Stone? A Study of Hellenistic Grave Stelai from Smyrna and Kyzikos (Dissertation in Classical Archaeology and Ancient History for the Degree of Doctor of Philosophy Submitted to University of Gothenburg). Gothenburg.
- KÄNEL, R. 1989.
 “Drei hellenistische Grabreliefs aus Smyrna in Basel”, *Antike Kunst* 32: 50-58.
- KASSAB-TEZGÖR, D. 2010.
Les fouilles et le matériel de l’atelier amphorique de Demirci près de Sinope Varia Anatolica XXII.
- KLÖCKNER, A. 2013.
 “Dienerinnen der Demeter? Zu einer Gruppe von Grabreliefs aus Smyrna”, in *Cities and Priests* (Eds. M. Horster/A. Klöckner). Berlin: 303-354.
- KOESTER, H. 2012.
History, Culture, and Religion of the Hellenistic Age, Introduction to the New Testament. Vol.1. New York.
- LAFLI, E./ MEISCHNER J. 2015.
 “Eine frühklassische Stele aus Samsun/Amisos”, *Istanbuler Mitteilungen* 65: 63-81.
- LINFERT, A. 1976.
Kunstzentren hellenistischer Zeit: Studien an weiblichen Gewandstatuen. Wiesbaden.
- MANOLEDAKIS, M. 2010.
 “On the Cult of Sinope and the Founders of the City”, *Ancient Sacral Monuments in the Black Sea* (Eds. E. K. Petropoulos/A. A. Maslennikov). Thessaloniki: 563-576.
- MACGREGOR, G. 1992.
Images of Afterlife: Beliefs from Antiquity to Modern Times. New York.
- ÖZGAN, R. 1982.
 “Zur Datierung des Artemisaltares in Magnesia am Mäander”, *Istanbuler Mitteilungen* 32: 196-209.
- ÖZGAN, R. 1999.
Die Skulpturen von Stratonikeia, Asia Minor Studien. Band 32. Bonn.

ÖZGAN, R. 2009.

“Grabreliefs des 5. Jhs. V. Chr. aus Sinope”, *Der Schwarzmeerraum vom Äneolithikum bis in die Früheisenzeit [5000-500 v.Chr.]*, Band 1: Kommunikationsebenen zwischen Kaukasus und Karpaten. Internationale Fachtagung von Humboldtianern für Humboldtianer im Humboldt-Kolleg in Tiflis / Georgien [17.-20. Mai 2007]. Rahden/Weste: 239- 252.

ÖZTEPE, E. 2004.

“Yunan Heykeltraşlığında Kumaş Dokusuna Dair İzler ve Formlar”, I-II. Ulusal Arkeolojik Araştırmalar Sempozyumu, Anadolu/Anatolia Ek Dizi No.1. Ankara: 209-219.

ÖZTEPE, E. 2008.

“Zu den Formen der Liegefalten und eingeritsten Linien in der griechischen Plastik”, *Istanbuler Mitteilungen* 57: 251-270.

PEMBERTON, E. G. 1989.

“The Dexiosis on Attic Gravestones”, *MeditArch* 2: 45-50.

PETROVA, A. 2007.

“Some Observations on the Production of the Gravestones in Mesembria During Hellenistic Period.” *Jubileus VI. Сборник в чест на К. и Х. Шкорпил. София*: 124-130.

PETROVA, A. 2015.

Funerary Reliefs from the West Pontic Area (6th-1st Centuries BC). Leuven.

PFUHL, E./ MÖBIUS, H. 1977.

Die ostgriechischen Grabreliefs I. Mainz am Rhein.

POSAMENTIR, R. 2011.

Chersonesan Studies I. The Polychrome Grave Stelai from the Early Hellenistic Necropolis. Austin-Texas.

PRESHLENOV, H. 2003.

“Mesembria”, *Ancient Greek Colonies in the Black Sea*, Vol. 1 (Ed. D.V. Grammenos/E.K. Petropoulos). Thessaloniki: 157-208.

RICKS, S. D. 2006.

“Dexiosis and Dextrarum Iunctio: The Sacred Handclasp

in the Classical and Early Christian World”, *FARMS Review* Vol. 18. 1. Maxwell Institute. Provo, Utah: 431-436.

RIDGWAY, B. S. 2000.

Hellenistic Sculpture II. The Styles of ca. 200-100 BC. Wisconsin.

RIDGWAY, B. S. 2001.

Hellenistic Sculpture I. The Styles of ca. 331-200 BC. Wisconsin.

ROBINSON, D. M. 1905.

“Ancient Sinope: First Part”, *The American Journal of Philology*, Vol. 27/2: 125-153.

SCHMALTZ, B. 1983.

Griechische Grabreliefs. Darmstadt.

SCHMALTZ, B. 1998.

“Weiter- und Wiederverwendung klassischer Grabreliefs Attikas”, *AM* 113: 165-190.

SCHMIDT, S. 1991.

Hellenistische Grabreliefs: Typologische und chronologische Beobachtungen. Wien-Köln.

SCHRAUDOLPH, E. 2007.

“Beispiele hellenistischer Plastik der Zeit zwischen 190 und 160 v.Chr.”, *Die Geschichte der antiken Bildhauerkunst. III, Hellenistische Plastik* (Ed. P.C. Bol). Mainz: 189-240.

SEG 44.

Supplementum Epigraphicum Graecum, (Eds. Henry W. Peket/Ronald S. Stroud/Johan H. M. Strubbe). 1995-1997. Vol. 44. Amsterdam.

SOLOMONIK, E. I. 1969.

In Soobshcheniia Khersonesskogo muzeiia (Reports of the Chersonessos Museum) IV. Simferopol, Krym: 55-77.

STEINER, D. 2003.

Jenseitsreise und Unterwelt bei den Etruskern. Untersuchungen zur Ikonographie und Bedeutung, Quellen und Forschungen zur Antiken Welt, Band 42. München.

STUPPERICH, R. 1994.

“The Iconography of Athenian State Burials in the Classical Period”, *The Archaeology of Athens and Attica Under the Democracy*. Oxbow Monograph 37 (Ed. W. Coulson). Oxford: 93-103.

TEMÜR, A. 2015.

“Thoughts on a Grave Stele from the Classical Period in Samsun Museum”, *Belleten* LXXIX/286: 817- 826.

WAELEKENS, M. 1986.

Die Kleinasiatischen Türsteine: typologische und epigraphische Untersuchungen der kleinasiatischen Grabsteine mit Scheintür. Mainz am Rhein.

YAYLALI, A. 1979.

Hellenistik Devir İzmir Kökenli Figürlü Mezar Stelleri (Atatürk Üniversitesi Yayınlanmamış Doçentlik Tezi). Erzurum.